

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(439) „13”

ДИНАСТИЧНА БОРОТЬБА ЗА ТРОН УГОРСЬКОГО КОРОЛІВСТВА НА ПОЧАТКУ XIV СТОЛІТТЯ

Казаков О. О. (Ужгород)

Дана стаття висвітлює основні етапи боротьби представників династій Анжу, Приємисловичів та Віттельсбахів за корону угорського королівства, яка розпочалася після смерті останнього правителя чоловічої гілки династії Арпадовичів короля Андраша III та завершилася з утвердженням на троні короля Карла I Роберта Анжуйського і придушенням опозиції угорських магнатів.

Ключові слова: Карл Роберт, Арпадовичі, Анжу, Приємисловичі, корона св.Іштвана, Вацлав II, Мате Чак Тренчанський, Амоде Аба, Ласло Кан.

14 січня 1301 року в Угорщині помер бездітний король Андраш III Арпад (1290 – 1301). Ця подія відзначила кінець правління династії Арпадовичів по чоловічій лінії. Незважаючи на те, що протягом всього свого 11-річного правління цей монарх намагався відновити певну стабільність в державі та змусити представників баронської олігархії піти на певні поступки своїй владі, він виявився не здатним подолати відцентрові тенденції, які набули значного розмаху за правління його попередників.

Найбільшим випробуванням для Угорського королівства XIII ст. стало вторгнення в країну монголо-татарських орд, внаслідок чого військовий, політичний та соціально-економічний потенціал країни зазнав великих втрат. Після відступу монгольських туменів, тогочасний угорський король Бела IV постав перед необхідністю шукати компроміс з представниками вищої аристократії. Цей процес був сповнений протиріч, адже могутні нащадки баронів, які підтримували короля, в наступних поколіннях стали тими, хто ніс відповідальність за анархію на зламі XIII – XIV ст. [6, с.101].

В останні десятиліття XIII ст. очевидним стає посилення самостійності володінь декількох родин світських магнатів, яким вдалося створити власні маленькі держави за рахунок королівських володінь. Внутрішньополітична ситуація в країні погіршувалась тим, що представники цих родів вже не відчували потреби мати підтримку королівської влади, оскільки їхні володіння, у військовому та економічному відношенні перевищували королівський домен.

У Задунайщині панували представники клану Кесегі, північно-західна частина королівства перебувала у володінні могутньої родини Чаків, найвідомішого представника якої, Матуша Чака Тренчанського називали «некоронованим королем» на теренах сучасної західної Словаччини, де він володів 50 замками та більш ніж 500 селами [6, с.103]. В Трансільванії самостійно

правив угорський магнат, воєвода королів Ласло Кан. Північно-східна частина королівства перебувала під контролем родини Аба. Рівнинними областями країни між Дунаєм та Трансільванією управляли вихідці з роду Борши.

З посиленням влади магнатів, все більше почало проявлятися їх бажання перетворити дворян, які проживали на їх території, у власних васалів-фаміліаріїв, що неодмінно призводило до знищення принципів комплектування королівського війська, основу якого вони склали до середини XIII ст. [5, с.158-159].

Разом з тим, дедалі активніше проявлялася ворожнеча церковної верхівки у ставленні до магнатів. Це було обумовлено не в останню чергу сугубо матеріальними чинниками.

Саме ці дві групи суспільства дедалі сильніше ставали зацікавленими в підтримці сильної королівської влади.

Ще за життя Андраша III римський папа Боніфаций VIII (1294-1303) робив ставку на представника Анжуйської династії Карла Роберта, як на бажаного спадкоємця угорського трону [2, с.55]. У 1269 році попередник останнього Карл I Анжуйський, який щойно захопив трон Неаполітанського королівства, уклав союз із «молодшим королем» Угорщини Іштваном (майбутній Іштван V). Іштван одружив свого сина з онукою Карла, а свою доньку віддав за дружину спадкоємцеві Неаполітанського трону, майбутньому Карлу II Хромому (1282-1309). Для Карла Анжуйського ці дипломатичні кроки були частиною політичної гри, яку він проводив на шляху до підкорення земель, що розташовувалися навколо Адріатичного моря, а також давали його родині можливість в майбутньому претендувати на корону св.Іштвана.

Останні десятиліття XIII ст. показали ймовірність таких зазіхань. Двохрічне правління Іштвана V (1270-1272) пройшло під знаком боротьби між угрупованнями баронів. Стабільність, яка була досягнута за часів правління Бели IV, зали-

шилась лише у спогадах. Передчасна смерть Іштвана та вступ на престол Ласло IV Куна (1272-1290) розвіяли всі сподівання на поновлення порядку та спричинили відкриту громадянську війну між кланами Чаків, які підтримували короля, та Кесегі. Зрештою, у 1290 році група Кесегі, за підтримки церковних магнатів, ліквідувала Ласло, підіславши до нього найманого вбивцю. У 1290 році за підтримки ліги Кесегі та церковних магнатів королем Угорщини був проголошений Андраш Венеційський, ймовірний онук Андраша II. Цю кандидатуру підтримала і родина Чаків. Однак цей король до кінця свого правління так і не зміг позбутися сумнівів щодо своїх прав на трон.

Представники династії Анжу відкрито висловлювали своє вороже ставлення до новообраного угорського короля, адже відразу після вбивства Ласло, його сестра Марія, дружина Карла II Хромого, стала вимагати передачі корони св.Іштвана своєму синові Карлу Мартелу, який був одружений з Клеменсією – донькою імператора Священної Римської імперії Рудольфа I Габсбурга. Королева Неаполя спиралася на підтримку папської курії та змогла внести неабияку смуту в політичне життя Угорського королівства. В листах, що представники династії Анжу надсилали в Угорщину тамтешній політичній еліті, йшлося про те, що венецієць на ім'я Андраш самовільно узурпував трон Арпадовичів, попираючи при цьому законні права на успадкування трону нащадками королеви Марії [13, с.21-22].

В цій ситуації Карл Мартел вирушив зі своїми фаміліаріями до Далмації, щоб із підкорення цієї області послабити владу Андраша та розпочати війну за повернення королівства дійсному представникові династії Арпадовичів [2, с.60-61]. Але в 1295 році Карл Мартел передчасно помер і його спадкоємцем та наступним претендентом на корону Угорщини стає його син Карл Роберт, якому на той час виповнилося сім років. З 1297 року Карла Роберта починає підтримувати папа римський Боніфаций VIII [5, с.161].

Вже у 1300 році Карл Роберт прибув у Спліт у Далмації та був коронований на Хорватського короля. Цей крок дуже сильно підірвав позиції Андраша та внутрішню стабільність королівства в цілому, оскільки королем Карла Роберта визнала частина країни, яка з 1102 року перебувала в персональній унії з Угорщиною та зберігала певні ознаки самоврядної території.

Смерть Андраша III у січні 1301 року не стала завершенням багаторічних зусиль Анжуйської династії в боротьбі за угорський трон. І хоча через чотири місяці після смерті останнього представника династії Арпадовичів, підтриманою більшістю нобілітету королівства, Карл Роберт був нашвидкоруч коронований в Естергомі

тамтешнім архієпископом Грегором, давнім прихильником Анжу, цей акт не був визнаний більшістю магнатської верхівки країни.

Новий король був коронований в Естергомі, а не в Секешфехерварі, як того вимагала давня традиція, крім того, обряд було проведено в чистому полі, просто неба, оскільки місто в той момент перебувало в руках супротивників нового короля, та й Грегор не мав справжніх королівських регалій, увінчавши голову Карла Роберта неповноцінною короною.

Як уже наголошувалося, більшість угорської шляхти не визнала цієї події. Причина такої ворожнечі була не тільки у самовпевненості цих можновладців, які вже давно втратили страх і повагу до священної особи короля, а й у давній боротьбі угорців проти намагань Святого Престолу та німецьких імператорів будь-що поставити Угорщину у ленну залежність.

Засвідчили це і тогочасні хроністи, які відзначали, що «з визнанням короля, даного їм папською курією, країна втратила б свободу» [9, с.49; 12, с.169]. В даному випадку мова йшла про свободу угорських магнатів, непохитних та самовпевнених правителів своїх доменів, та вимог надати їм право самостійно обирати нового короля [9, с.49].

Ще однією причиною небажання магнатів визнавати угорським королем неаполітанця Карла Роберта було їхнє побоювання, що його успіх обов'язково виведе на ключові пости в державі представників нового угруповання знаті, чужородною етнічно, але через це абсолютно вірної новому монарху.

Це призвело до спроб знайти іншого претендента на трон. І оскільки чоловіча гілка Арпадовичів вимерла, основна ставка робилася на представників жіночої лінії династії. Основними претендентами в цей період були онуки Бели IV – Стефан та Оттон Баварські – які, однак, від цієї пропозиції відмовилися. В цій ситуації більшість світських та церковних магнатів об'єдналися з метою проголошення угорським королем чеського королевича Вацлава (Венцель, Ласло Чех), сина чесько-польського короля Вацлава II [14, с.345-346]. Його мати Кунігунда була онукою Бели IV від шлюбу його дочки Анни із руським князем Ростиславом-Костянтином Михайловичем (1223-1264), який після поразки та втечі від татар у 1243 році в Угорщину домігся руки доньки короля та отримав у володіння від Бели банат Мачви [7, с.65; 8, с.400]. Таким чином, в жилах юного Вацлава текла кров і Арпадовичів, і Рюриковичів.

Його кандидатура була тим більш вигідна через те, що більшість угорських магнатів не бажала бачити на троні Арпадовичів сильного і досвідченого володаря, який міг би становити загрозу їхньому становищу. Набагато вигіднішою була кандидатура дванадцятирічного недо-

свідченого сина Вацлава II, який, перебуваючи під їхнім впливом, не зміг би становити загрозу та посилити свою міць та авторитет. При цьому, політична верхівка Угорського королівства могла розраховувати на військову підтримку багатого і сильного правителя, яким, безперечно, був Вацлав II у вирішенні зовнішніх інтересів Угорщини. Безперечно, що при цьому чимало представників угорської шляхти розраховували на отримання винагороди за підтримку чеського королевича.

Отже, відразу після смерті Андраша до Вацлава II було направлено декілька посольств, які, ймовірно, прямо запропонували чеському володареві всебічну підтримку кандидатури його сина. На даному етапі політичної боротьби підтримку юному Вацлаву гарантували такі магнати, як Матуш Чак, Амоде Аба та Угрин Чак. У грамоті, що датована 1302 роком, Вацлав Пршемислович наголошує, що саме Мате Чак з Тренчина найбільше сприяв його обранню угорським королем [9, с.50; 12, с.44-45].

Слід, однак, наголосити на тому факті, що на всіх етапах боротьби за угорський трон цей магнат проводив абсолютно самостійну політику, оберігаючи виключно свої інтереси. Вже у 1303 році цей можновладець перестане підтримувати чеських правителів, але і не пристане до офіційних прихильників Анжуйської династії.

Настільки ж неоднозначною була і постать Амоде з роду Аба, який заявив про себе на політичному Олімпі Угорщини наприкінці правління Ласло Куна, відзначившись у війнах проти Пршемисла Оттокара II, куманів та татар. Його володіння розташовувались в північно-східній частині Угорщини. Крім того, Амоде обіймав посаду придворного судді, палатина королівства. Існують свідчення, що він міг бути членом посольства до Праги. При цьому інші документи, зокрема угорська «Ілюстрована хроніка», зараховують його до прихильників Карла Роберта вже з моменту смерті Андраша III.

Зрештою, у другій половині травня 1301 року, угорський сейм, який засідав в Буді, проголосив королевича Вацлава єдиним кандидатом на трон Арпадів. До Моравії було направлено посольство для обговорення основних умов успадкування трону. Перемовини відбулися в червні 1301 року [15, с.460-461].

Не можна оминати увагою і той факт, що і сам Вацлав II, і багато хто з його оточення, до останнього мали великі сумніви в необхідності втручання в боротьбу за угорський трон та відправлення до сусіднього королівства, яке аж ніяк не можна було назвати спокійним, єдиного спадкоємця чеської корони. Але, зрештою, на початку серпня 1301 року королевич Вацлав пересік угорський кордон в районі Година, де його чекали представники світської та духовної еліти його нової вітчизни [9, с.54].

27 серпня 1301 року Калоцький архієпископ Янош урочисто коронував нового короля Угорщини, який, згідно з угорською традицією, прийняв ім'я Ласло V. Щаслива зірка Пршемисловичів досягла свого апогею, адже під владою однієї родини опинилися три великі королівства – Чехія, Польща та Угорщина.

Ця подія посилювала підтримку Карла Роберта Анжуйського, як альтернативного правителя королівства з боку папи Боніфация VIII та німецького короля Альбрехта I Габсбурга (1298-1308). Цього ж 1301 року папа Боніфация скасував право угорської шляхти обирати собі правителя та направив до Угорщини свого представника – кардинала Ніколо Бокассіні.

Попри підтримку Святого Престолу та політичний тиск, що чинився ним на опонента, Карл Роберт із незначною кількістю своїх прибічників змушений був відступити у південні регіони королівства для пошуку нових союзників та консолідації сил. Надію на успіх посилювала несподівана смерть відданих прибічників Ласла – Калоцького архієпископа Яна та списького єпископа Якуба, оскільки ці втрати давала можливість папській курії поставити на вільні посади прихильників до Анжу людей.

Послаблення становища Пршемисловича спонукало оточення Карла Роберта спробувати вирішити ситуацію в країні прямим військовим втручанням. У вересні 1302 року італійські найманці та угорські союзники Карла Роберта здійснили похід на Буду. Їхнє просування супроводжували акти жорстокого насилля над населенням країни, розбій та вбивства. Наступ був відбитий військами Яноша Кесеґі і не приніс бажаних результатів. Натомість очевидним стало хитке становище Ласла V.

Одночасно посилювався тиск папської курії на прихильників Ласла V. Справа почала доходити до можливості застосування найвищого доводу святого престолу – відлучення від церкви. Намагаючись загасити ворожнечу з боку папської курії, Вацлав II направив у Рим члена своєї королівської ради празького каноніка магістра Олдржиха з Пабениць. Однак ці перемовини не принесли бажаного результату, оскільки жодна із сторін не мала наміру іти на поступки.

Протягом 1302 року табір прихильників Карла Роберта поповнився ще одним могутнім союзником – німецьким королем Альбрехтом I Габсбургом, який до цього, через гострий конфлікт у західній частині своїх володінь, не втручався у розвиток подій в Центральній Європі [15, с.441-442]. При тому, що обидва кандидати на угорський трон, як Ласло V так і Карл Роберт, доводились йому племінниками (їх матерями були доньки Рудольфа I Габсбурга – Гута і Клеменсія), він з великим занепокоєнням стежив за подіями на своїх східних кордонах. Об'єднання трьох могутніх держав в руках однієї династії

могло стати загрозливим для Габсбургів та позбавляло їх можливості розширювати сферу свого впливу на схід та північ. Ці побоювання зрештою зробили Альбрехта союзником Карла Роберта.

Весною 1303 року папа Боніфачій VIII, взамін визнання зверхності престолу св.Петра над владою імператора та відмовою від права на регіони Північної та Центральної Італії, визнав Альбрехта I Габсбурга німецьким королем, який через своїх посланців склав присягу вірності перед папою. Крім того папа пообіцяв німецькому монарху імператорську корону та надав гарантії того, що в майбутньому один із синів Альбрехта зможе успадкувати його владу.

Ці домовленості двох найбільших сил тогочасної Європи – папи та німецького короля – свідчили про серйозну загрозу, яку вони вбачали в утвердженні родини Пршемисловичів в Угорщині.

Наприкінці травня 1303 року папа виніс остаточне рішення – населення Угорщини звільнялося від підлеглості Ласлові V, а країна присуджувалась Карлові Роберту Анжуйському. Одночасно папа звернувся до німецького короля з проханням надати допомогу представникові Анжуйської династії.

Контрзаходи, які були прийняті Вацлавом II, серед яких були намагання налагодити союзницькі стосунки з найбільшим ворогом папи та німецького короля – королем Франції Філіпом IV Красивим, бажаного результату не принесли. Не змінили ситуацію і події, що відбулися 7 вересня 1303 року, коли за день до запланованого відлучення французького короля від церкви, його канцлер Гійом де Ногаре, за підтримки римської аристократії, здійснив збройний напад на папу Боніфачія VIII. Під час сутички із оточенням папи в якій загинув член угорського посольства естергомський канонік Гергей, папа був захоплений у полон. Деякі джерела твердять, що під час цього французький канцлер наніс престарілому понтифіку удар по обличчю латною рукавицею. І хоча сім'я Орсіні звільнила папу із полону, після чого він таки зміг накласти прокляття на своїх кривдників та їхнього правителя, після перенесених страждань папа помер 11 жовтня 1303 року. Існує також думка, що папа був отруєний за наказом короля Філіпа [3, с.152].

Це ніяк не вплинуло на ситуацію в Угорщині, адже новим папою став вірний союзник Анжу, колишній легат в Угорщині кардинал Ніколо Бокассіні. Посилився тиск Альбрехта I Габсбурга на празький двір. Німецький король висунув такі вимоги, які безпосередньо вели до початку прямого збройного протистояння. Альбрехт пообіцяв підтримку угорським союзникам Карла Роберта. В цій ситуації юного Ласла V стали залишати його союзники. На бік Анжу перейшли Матуш Чак Тренчанський та сімейство Аба. На

боці Пршемисловича залишилася лише родина Кесегі.

У 1304 році угруповання Аба здобуває для Карла Роберта місто Кошице. В травні 1304 року чисельне чеське військо вступило в Угорщину та зайняло місто Естергом. Упродовж двох місяців Вацлав II готувався до вирішальної битви із Карлом Робертом, яка, однак, так і не відбулась. Останній не пішов на генеральну битву, оскільки не отримав допомоги від Альбрехта I Габсбурга. Для зміцнення влади Ласла V було вирішено провести повторний обряд його коронації. На той час коронаційне місто Секешфехервар вже знаходилося в руках ліги Анжу, тому це дійство відбулося в Буді, в храмі Діви Марії. Але це вже не могло змінити становища Ласла. Із зрадою союзників його влада стала примарною. В липні 1304 року Вацлав II забрав свого сина та спадкоємця додому. Управителем Угорщини стає союзник Вацлава Янош Кесегі. В королівському обозі залишили Угорщину також королівські інсигнії. Під час відступу у Чехію Вацлав змушений був вести постійні бої із загонами колишнього союзника – Матуша Чака, який перебив королівському війську шляхи відступу. Чеська влада в Угорщині впала. В жовтні 1305 року Ласло V, а тепер вже чеський король Вацлав III передав угорський трон та корону св.Іштвана баварському герцогу Оттону.

Оттон був сином Генріха XIII і онуком герцога Оттона II. Завдяки своїй матері Єлизаветі він мав право претендувати на угорський престол. За заповітом батька, з 1290 року Оттон став єдиновладним герцогом Нижньої Баварії, і навіть його брати Стефан I і Людвіг III, які були його співправителями з 1294 року, у всьому підпорядковувалися йому. Він проводив антигабсбурзьку політику, тому встав на бік Адольфа Нассауського в боротьбі проти майбутнього німецького короля Альбрехта I Габсбурга. Ставши королем Альбрехт відняв у Оттона фортеці, які були передані йому Гогенштауфенами: Паркштайн і Вайден. Ще 1301 року Оттону було запропоновано корона Св. Іштвана, але він відмовився від неї через нестабільне становище Угорщини. У цей час він підтримував Вацлава II в його боротьбі проти Альбрехта. Як було вже зазначено, у 1305 році новий чеський король Вацлав III (колишній король Угорщини Ласло V) поступився йому правами на угорський престол. 11 листопада 1305 року Оттон, перевдягнений купцем прибув до Буди. 6 грудня того ж року він коронувався в Секешфехерварі королем Угорщини і Хорватії під ім'ям Бели V [10, с.215].

На той час єдиним реальним союзником нового короля Угорщини залишався правитель Трансильванії Ласло Кан. Після 1301 року цей воєвода присвоїв собі всі прерогативи монарха. Влада Ласло Кана поширювалася на всю Трансильванію. Її формально визнавали і в

комітаті Сібіу, і в округах Секея. Ще з 1300 року Ласло також контролював комітат Арад. Керуючись міркуваннями безпеки підвладній йому країні, воєвода змінив позиції в Південно-Східній Європі. Чудові відносини Кана з сербами, болгарами, Руссю і румунами дозволили йому взяти участь у суперечці за угорську корону і до 1315 р. забезпечували воєводі міцне становище в міжнародних справах. Вступивши в суперечку за успадкування угорської корони, Ласло Кан виявив себе непримиренним противником Карла Роберта Анжуйського. Ласло до 1305 року оголошував себе прихильником чеського короля Вацлава II Пршемисловича, а після його вбивства став прихильником баварського кандидата Оттона Віттельсбахів. Останній, опинившись в складному становищі, втік до Трансільванії, де уклав шлюб з дочкою воєводи. Однак влітку 1307 року Ласло Кан, за намовою короля Німеччини Альбрехта Габсбурга, – суперника Віттельсбахів – заарештував Оттона, конфіскувавши корону та інші регалії угорського королівства. Володіння священною короною перетворило Ласло Кана в основного претендента на угорський трон. Він уклав міцний союз з королем Сербії Стефаном Мілутіном, а син останнього, майбутній король Стефан Дечанський, став зятем воєводи [1, с.170-173]. Зрештою, зважаючи на політичну ситуацію в країні та під загрозою відлучення від церкви, Ласло Кан змушений був вступити в переговори з Карлом Робертом, якому в серпні 1310 року повернув священну корону в обмін на визнання своєї влади над Трансільванією та частиною Банату.

Нарешті, заручившись підтримкою церковних феодалів, аристократії Хорватії, середнього дворянства та міського елементу Карл Роберт добився проголошення його королем Угорщини. 20 серпня 1310 року в Секешфехерварі був проведений обряд коронації Карла Роберта угорським королем.

Слід зауважити, що соціальна та політична ситуація в країні, яка на протязі десяти років перебувала в стані відсутності реальної центральної влади та постійного збройного протистояння різних політичних угруповань, змусила всесильних магнатів підтримати обрання нового короля. Деякі з них були присутні на коронації особисто (Копас Борша, Амаде Аба), деякі прислали своїх представників (Ласло Кан, Матуш Чак) [5, с.162].

Утвердившись на троні Угорщини, Карл I Роберт, використовуючи чвари між своїми всесильними підданими, почав зосереджувати владу у своїх руках. При цьому він спирався на церковних феодалів та деяких світських магнатів, серед яких виділявся Копас Борша, та частину середнього дворянства. Його традиційно підтримувала папська курія та фінансові кола італійських міст.

5-го вересня 1311 року в місті Кошице починається повстання жителів проти Амаде Аби. Причиною цього послужило накладання данини родиною Аба на місто не зважаючи на те, що воно було королівським містом, обмежування жителів Кошице у використанні лісу, який знаходиться у напрямку поселення Сокоя, а також встановлення митних бар'єрів та перешкоджання відвідувачам в проїзді на кошицький базар. Заворушення почалось раптово та привело до фатальних наслідків для цієї впливової сім'ї.

Загибель Амаде стала кладовищем давньої впливовості та влади Аба. Першопричиною цього, як свідчать деякі дані, стало те, що у вищезгаданому заворушенні окрім того, що було вбито Амаде, також було схоплено його двох синів (Яноша – старшого та Давида – третього сина). Якщо б не схопили двох синів Амаде – нічого б не завадило його іншим синам одразу зібрати усі свої війська і жорстоко помститися за смерть батька.

Для того, щоб врятувати своїх братів, вони були змушені піти на перемовини. Для їх проведення було відряджено архієпископів Естергома та веспремського єпископа Іштвана [11, с.47-48]. Але жителі Кошице просто так не віддавали своїх полонених, більше того, мабуть це було вказівкою двох первосвящеників, щоб синам Амаде залишилось менше прав та влади, ніж було у нього самого. Тому синам Амаде потрібно було йти на подвійні поступки. У перших йшлося про вигоду для міста Кошице. Інший вид поступок полягав у тому, що сини Амаде віддавали з-під своєї влади Мукачівський та Любонянський замки, округи Земплен та Уйвар, сепешське, геллінцке та кошіцьке мито – все це вони передавали королю та присягали йому на вірність [11, с.614].

Через півроку вони розпочали бунт, покликали на допомогу Матуша Чака і спробували скинути з трону того, кого прагнув зробити королем їхній батько на протязі останніх років свого життя. Сини Амаде вважали, що король, зловживав їхнім важким становищем і забрав усі почесті, якими нагороджував їхнього батька. Отже, вони чекали тільки на те, щоб згідно угоди отримали свободу їхні брати Янош та Давид, після чого, для збереження усіх прав їхнього батька, взяли за зброю. Саме тоді, востаннє, проявилась єдність роду Аба. До гілки роду Амаде тоді приєдналися також роди Борг Бодон, Чірке, Чабанка, Дьєркеї і ймовірно також інші абовські та шаришські роди [11, с.340].

Коли сини Амаде заручились допомогою Матуша Чака і зрозуміли, що король не збирається повертати їм права, наслідувани від батька – таємно залишили королівський двір та озброїли своїх прихильників. Для того, щоб мати необхідні для наступу гроші та одяг, четверо найстарших братів – Янош, Міклош, Давід та Ласло, ще

перед 10-м квітня 1312 року увірвались у місто Шарошпоток та пограбували його жителів. Але на зворотному шляху на них напали вірні королю люди. Хоча в цій битві сини Амаде здобули перемогу і схопили у полон Есені Ласло, зруйнували володіння його брата, завдавши шкоди на 1000 марок, підпалили місто Сечовце, не пошкодувавши навіть церкву, але головної цілі їхнього походу вони все ж таки не досягли. [11, с.115-116].

15 червня 1312 року відбулася битва при Розгановцях. На полі бою загинули два сини Амаде, інші втекли, ймовірно, у Польщу. Битва при Розгановцях завдала втрат і самому королю, так як він не зміг знищити усіх повстанців з роду Аба. В останніх він захопив території, які знаходилися на схід від Ужгорода, після чого розпочав наступ і на сам Ужгород. Ужгород, як і посади уйварських та сепеських іспанів він передав найвідданішому із свого оточення – Філіпу Другету. Так, за рік було втрачено усе, що збирав Амаде Аба протягом усього життя.

У 1315 році помирає Трансільванський воєвода Ласло Кан, після чого королівські війська вступають в регіон і починається тривала війна. Трансільванські дворяни, за підтримки Сербії, Болгарії, Галицького князівства та Валахії чинили опір встановленню анжуйського панування, відстоюючи права синів Ласло Кана на управління воєводством. Відбуваються чисельні зіткнення, які не приносять рішучої переваги

жодній із сторін – при Дебрецені (1316), Киче (1317), Топі (1318), Бонціде (1320), Діві (1321). Однак Карлу Роберту зрештою вдалося встановити свою владу над більшою частиною Трансільванії. Незважаючи на це, багато представників бунтівного дворянства продовжували чинити опір ще протягом багатьох років після офіційного закінчення війни. Після перемоги, Карл Роберт встановлює в Трансільванії фактично окупаційний режим та призначає правителем свого ставленика Тому Сечені (1321-1342). Трансільванських дворян позбавили важливих посад і замінили відданими короні людьми з областей на схід від Тиси [1, с.46].

18 березня 1321 р. помирає Матуш Чак. Після його смерті стало зрозумілим те, що він був єдиною ланкою, яка зв'язувала його союзників, адже всього за декілька місяців королівські війська без особливих зусиль захопили Аппонь, Тренчен, Угроц, Таполчань, Баймоц та Прівіде, левський замок здався добровільно. Після цього володіння Чаків розпалися.

Наостанок, після смерті Матуша Чака, завоювання Тренчіна та північно-західної частини країни, така сама доля чекала на сина та внука Аби. Карл I ні про що не забув. Ці землі (Галговц і т. д.) поки що залишались у владі короля, після чого у 1343 р. перейшли до рук сім'ї Конт; їхнім попереднім власникам було заборонено навіть намагатись оскаржувати ці рішення.

1. Болован И., Поп И.-А. История Румынии. – Бухарест, 2005.
2. Борецкий-Бергфельд Н. История Венгрии в средние века и новое время. – СПб.: Издание Акц.общ. «Брокгауз-Ерфонь», 1908.
3. Гергей Е. История папства / перевод с венгерского О.В.Громова. – М.: Республика, 1996.
4. Егер О. Средние века (всемирная история, т.2.) – СПб: «Специальная литература», 1997.
5. История Венгрии: в 3 томах. – М.: Наука, 1971. – Т.1.
6. Контлер Ласло. История Венгрии: Тысячелетие в центре Европы / пер. с англ. В.Т.Олейника. – М.: Издательство «Весь Мир», 2002.
7. Кучерук О. Князі і князівни, королі і королівни // Хроніка – 2000: Український культурологічний альманах. – К., 1999. – Вип. 31-32: Єднання. Порозуміння. Злагода. – С.43 – 67.
8. Літопис руський / пер. з давньоруської Л.С.Махновця. – К.: Дніпро, 1989.
9. Ліхтей І.М. Боротьба чеського короля Вацлава II за гегемонію в Центральній Європі (1301-1305)// Збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології. – Ужгород, 2008.
10. Николаус Орлоп: Alle Herrscher Bayerns. 2. Auflage. Langen Müller. – München, 2006.
11. Karácsonyi János. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. – Budapest: Kiadó a Magyar Tudományos Akadémia, 1900.
12. Képes Kronika. – Budapest: Magyar Helikon Könyvkiadó, 1964.
13. Perniš J. Svätostefanska koruna na dražde ambicii/ Anjouovci v zápase dynastii o dedičstvo Arpádovcov (1290-13010). – Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2004.
14. Šusta J. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 – 1308. Reprint druhého vydání. – Praha: Nakladatelství Argo, 2001.
15. Vaniček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Praha – Litomyšl: Nakladatelství Paseka, 2002. – Svazek III. 1250-1310.

РЕЗЮМЕ

ДИНАСТИЧЕСКАЯ БОРЬБА ЗА ТРОН ВЕНГЕРСКОГО КОРОЛЕВСТВА В НАЧАЛЕ XIV ВЕКА

Казаків А. О. (Ужгород)

Данная статья освещает основные этапы борьбы представителей династий Анжу, Пршемысловичей и Виттельсбахов за корону венгерского королевства, которая началась после смерти последнего правителя мужской ветви династии Арпадовичей, короля Андраша III и завершилась утверждением на троне короля Карла I Роберта Анжуйского и подавлением оппозиции венгерских магнатов.

Ключевые слова: Карл Роберт, Арпадович, Анжу, Пршемысловичи, корона св.Иштвана, Вацлав II, Мате Чак Тренчанский, Амодей Аба, Ласло Кан.

SUMMARY

DYNASTIC STRUGGLE FOR THE THRONE OF THE KINGDOM OF HUNGARY IN THE BEGINNING OF XIV CENTURY

O. Kazakov (Uzhhorod)

This article covers the main stages of the struggle representatives dynasties Anjou, Prshemislovich and Wittelsbach for the crown of the Kingdom of Hungary, which began after the death of the last ruler of male branch of the dynasty Arpadovich King András III and finished with ascending the throne King Charles I Robert of Anjou and the suppressing of the opposition hungarian magnates.

Keywords: Charles Robert, Arpadovich, Anjou, Prshemislovich, crown st.Ishtvan, Vaclav II, Mate Chack from Trenchin, Amodey A. Ba, Laslo Kan.

УДК 94(436+439)»1871/1901»

ФЕДЕРАЛІСТСЬКІ ПРОГРАМИ А. ДОБРЯНСЬКОГО ЯК ШЛЯХ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ У ГАБСБУРЗЬКІЙ МОНАРХІЇ (1871 – 1901 рр.)

Майор Р.І. (Кам'янець-Подільський)

У статті проаналізовано генезу та розвиток федералістських поглядів талановитого політичного й громадського діяча XIX ст. Адольфа Добрянського. Розглянуто його бачення розв'язання національного питання в Австро-Угорській монархії у 1871 – 1901 рр.

Ключові слова: А. Добрянський, федералізм, федерація, національна автономія, політична програма (проект), Габсбурзька монархія.

В останній третині XIX – на початку XX ст. політична ситуація в Австро-Угорщині характеризувалася постійно наростаючим загостренням національної проблеми та міжетнічних антагонізмів, які, у випадку їх невирішеності, могли привести до розпаду монархії Габсбургів. Для збереження своєї цілісності остання мала якнайшвидше розв'язати наявні проблеми, максимально враховуючи при цьому права та інтереси різних народів держави. Однак, такий демократичний підхід до врегулювання національного питання рано чи пізно призвів би до того самого результату, що і в першому варіанті – розпаду дуалістичної монархії, оскільки при відсутності тиску з боку влади з часом серед національних меншин цілком природно посилювалися тенденції та прагнення до самостійного розвитку, до створення незалежних держав, а допустити цього ні Будапешт, ні Відень не бажали. У зв'язку з цим ініціатива у

розробці політичних програм розв'язання національного питання та створення демократичних умов для розвитку різних народів імперії належала переважно провідним політичним та громадським діячам, які були представниками національних меншин, а не влади. Одним з них був видатний русин А. Добрянський, політичні погляди та концепції якого займають одне з чільних місць у суспільно-політичній думці Центрально-Східної Європи XIX – початку XX ст.

Порушена автором статті проблема не була предметом спеціального наукового дослідження ні українських, ні зарубіжних учених. В історичній літературі є лише кілька згадок про федералістські ідеї А. Добрянського у 1871–1901 рр. [3, с.110, 132-133, 141; 7, с. 336]. Тільки російський історик Ф. Арістов, вивчаючи літературну спадщину закарпатського будителя, у своїй роботі коротко подав основні положення його політичних програм, шляхом цитування